

TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

12. Hafta.

Tuva da Yazı Dilinin İnşası ve Eğitim Faaliyetleri İçerisinde Sovyetler Birliğinin Rolü (IV).

Devlet kurumlarına yerli kadrolar yerleştirilirken, aynı zamanda bu kadroların teknik alanda gerekli eğitimi alabilmeleri için başta Sovyetler Birliğinin ve diğer sosyalist ülkelerin imkanlarından yararlanılmıştır.

Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmalar kapsamında 1925 yılında Tuva dan iki grup öğrenci yurt dışına eğitim amacı ile gönderilmiştir. Bu gruplardan on kişilik ilk grup Moskova da Komünist Üniversitesi Doğunun Emekçileri üniversitesinde eğitim alırken, diğer on yedi kişilik grup ise Moğolistan'ın başkenti Ulan-Bator' da bulunan parti okuluna giderek burada eğitim almaya başlamışlardır. İlerleyen süreç içerisinde bu merkezlerin dışında Hakasya, Altay (Oyrat) ve Buryat Cumhuriyetleri de Tuva'dan eğitim almak için gelen öğrenciler için önemli merkezler haline gelmiştir. Sovyetler Birliği Tuva'dan öğrenci alımının yanında Tuva'ya kendi uzmanlarını da yollamıştır. Bu çerçevede Sovyetler Birliğinden Tuva'ya farklı alanlarda rol alacak mühendis, tekniker, ekonomist ve kalifiye işçi yollandığı gibi maddi ve teknik alanda da yardım gönderilmiştir.

Bu gelişmelerin yanı sıra 1936 yılında Tuva'da parti okullarında farklı alanlarda hizmet vermek üzere uçebny kombinat'lar kurulmuştur. Bu kurumlar kendi içlerinde sağlık, muhasebe, ticaret, tarım olmak üzere dört bölümden oluşmakta idi. 1944 yılına gelindiğinde parti kombinat'ı Kızıl iki numaralı orta okulu

olarak tekrardan organize edildi. Profesyonel kadrolar yetiştirme amacı ile organize olan bu okulda çilingir, demirci, marangoz olarak yetişecek 90 öğrenciye eğitim verilmeye başlanmıştır.

Bu gelişmeler göstermektedir ki her ne kadar bir devlet politikası olarak devlet kurumları yerli kadroların içerisinde seçilmiş olsalar da bu kadrolar kendileri için gerekli teknik eğitimi başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelerin eğitim kurumlarından almaktaydılar. Bu merkezlerde yetişen kadrolar ise teknik mesleki eğitimin yanında ideolojik eğitimden de geçmekteydiler. Sonuç olarak, Tuva'daki devlet kadroları ve eğitim merkezleri partili teknikerler veya profesyoneller tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm 1944 yılında Tuva'nın Sovyetler Birliğine katılması ile en üst noktaya varan bir zihniyet dönüşümünün de önünü açmıştır.

Tuva'da Matbuat Alanında Sovyetler Birliği ile Geliştirilen İlişkiler (I)

Tuva'da matbuatın tarihçesine bakıldığında 18. yüzyılın ikinci yarısında Budizm'in resmi din olması ile birlikte dini yazılar ve çizimler Asya ülkelerinden özellikle Moğolistan ve Tibet'ten gelmeye başlamıştır. Bu eserlerde epik hikayeler, tıp, dini metinler gibi pek çok konu Moğolca ve Tibetçe olarak basılmıştır. Bu eserler Tuva da özellikle Budist manastırları içerisinde birikmiş bu kurumlarda okul eğitiminin yanında memurlar ve Aratların kullanımına sunulmuştur. Bu eserler yolu ile Tuva doğu halklarından büyük zenginlik kazanmıştır.

Moğolca ve Tibetçe matbuatın dışında Tuva da ilk Rusça matbuat 1921 öncesinde 19. Yüzyıl ortalarında Uryanhay da Rus köylüleri için açılan okulda eğitim alan öğrencilere ders kitabı olarak sunulmuştur. İlk Rus okulu, Turan ve Uyak bölgelerinde 1908-1909 yıllarında kurulmuştur. Bunun yanında Ortodoks kilisesinin faaliyetleri bünyesinde de dini yayınlar yine Tuva'ya ulaşmıştır.

1914 yılında Tuva'nın Rus İmparatorluğu himayesine girmesi ile birlikte Tuva'daki Rus nüfus on bini aşarken Çaa-Hol ve Verhne-Nikol' de yeni okullar açılmıştır. Açılan bu okullara da Rusça yazılmış yeni ders kitapları ve literatür getirilmiştir. Ayrıca Rusya İmparatorluğu Uryanhay'da meteoroloji ve sağlık merkezide kurmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde de Uryanhay'a yine Rusça basılmış zirai ve teknik alanlarda da kitaplar gönderilmiştir.

Uryanhay-Tuva'ya Rusça yazılmış kitaplar en çok Sovyetler Birliği döneminde gönderilmiştir. Sovyetler Birliği öncelikle Tuva'da bulunan Rus İşçi Kolonisine (RSTK) götürmüş olduğu hizmetler kapsamında halkın eğitimi amacı ile bölgede yeni okullar (okul öncesi-okul çağı çocukları için farklı okullar), kütüphaneler, inşa etmiştir. Yeni açılan bu okullara Sibirya Devrim Komitesi kanalı ile kitaplar yollanmıştır. Öyle ki bu yardım kapsamında 1925 yılına kadar Tuva da 34 okul açılmış ve bu kurumlardan Tuva'lı çocuklarda istifade etmişlerdir.

Sosyalist sisteme geçişte ideolojik önemi olan matbuat 1925 yılında Sovyet-Tuva dostluk anlaşmasının imzalanmasından sonra RSTK bünyesinde yayımlanan Krasny Pahar (Kızıl Saban) isimli gazetenin kurumsal desteği ile başlamıştır. 1929 yılına kadar geçen süreçte başken Kızıl da matbaa sayısı ikiye ulaşmıştı. Bu matbaalardan birisi Moğolistan'dan Tuva'ya ideolojik yardım kapsamında Moğolca gazete basılması için getirilirken, diğer matbaada da Krasny Pahar gazetesi basılmaktaydı.

Matbuat alanında Tuva ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere bakıldığında özellikle Tüm-Birlik Kültürel Bağlar Cemiyeti (Rus. Vsesoyuznoye Obşestvo Kul'tunih Svyaz VOKS) büyük bir rol oynamıştır. İdeolojik olarak ilişkiler kurulan devletler ile kültürel anlaşmalar yapan Sovyetler Birliği VOSK çerçevesinde bu ülkelere kitap, sinema, broşür müze, fotoğraf sergisi gibi

alanlarda yardım yapmaktadır. VOSK'un temel görevi Sovyetler Birliği ile diğer ülkeler arasındaki kültürel bağların genişletilmesidir. Bu çerçevede gerek RSTK gerekse Tannu-Tuva Halk Cumhuriyetini kitap, sinema filim gibi pek çok alanda yardımı VOSK yolu ile almıştır.

Bunun dışında VOSK Tuva'ya yapmış olduğu yardımlara Moğol Halk Cumhuriyetini de ekleyerek ülkeler arası eğitim komisyonu oluşturmuştur. 1926 yılında Tuva da ilk olarak RSTK ile ilişkilerini geliştiren VOSK aynı zamanda sosyal ve kültürel ilişkilerini Moğolistan ile de geliştirme yolunda belirli bir mesafe almıştır. Bu çalışmalar sonucunda Moğolistan'da Sovyet okulları açılmıştır. VOKS kazanmış olduğu bu deneyimi Tuva'da da tekrarlanmıştır. 1926 yılında RSTK, VOKS yolu ile okul ve kütüphanelerini Sovyet yayınları ile genişletmiştir. 1929 yılına gelindiğinde VOSK'un girişimi ile birlikte Sovyet ders kitapları bedava temin edilmeye başlandı.

1932 yılına gelindiğinde VOSK kanalı ile Sovyetler Birliği Tuva'daki Rus okullarına düzenli olarak ders kitapları yollamaya başlamıştır. Bu yayınlar içerisinde çocuk kitaplarından Tolstoy, Puşkin, gibi klasik eserlere varıncaya kadar pek çok alanda farklı yaş gruplarına hitap edecek kitaplar vardır.

1927 yılına kadar toplumsal ve kültürel alanda ilişkilerin geliştirilmesi amacı ile VOSK ve Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti arasında temaslar kurulmuştur. Bu çerçevede Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti VOSK'un idari yapısı içerisinde Uzak Doğu şubesi içerisine alınmıştır. Bununla beraber VOSK araştırma ve sağlık alanında da geziler düzenlemenin yanında 1929 yılında Tuva'da devlet müzesinin kurulmasına da yardım etmiştir. İnşa edilen müze içerisinde bilimsel bir kütüphane kurulurken bu kütüphaneye Sovyetler Birliğinden klasikler, zamanın güncel Sovyet literatürü, arkeoloji, zooloji, botanik, jeoloji, paleontoloji,

etnografya, bilimsel ve popüler yayınların yanında fizik, teknik, tıp ve veterinerlik alanlarında da yayınlar yollanmıştır.

1930 yılında Tuva Kültür Bakanlığı hayata geçirilmiştir. Bakanlığın alışmaları kapsamında kütüphaneler, gezici yurtlar, kızıl köşeler, sinema ve sağlık merkezleri kurulmuştur. Aynı yıl Tuva'da eğitim komitesi oluşturularak bu komite çerçevesinde ülke­deki bilimsel araştırmalar organize edilmeye başlanmıştır. Bilimsel projelerin yanında devlet matbaası, devlet kütüphanesi ve devlet müzesi de eğitim komitesi bünyesine girmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanında eğitim komitesi bünyesinde Sovyetler Birliği ve Moğolistan ile kültürel alandaki ilişkilerin geliştirilebileceği kültürel bağlar dairesi kuruldu. Tüm bu daireler VOSK yolu ile gerekli kitap ve yayınlara eriştiler.

Temin edilen kitaplar içerisinde bilimsel ve kültürel kitapların yanında Sosyalist sistemin kurulmasında rehber olacak yayınlarda vardı. Eğitim komitesinin almış olduğu bu kitaplar arasında örnek olarak: SSSR ve dünya için mücadele, ikinci beş yılda hayvancılık, yeni yükselişte kültür inşası, Lenin eserlerinde devrim yasası gibi kitap ve pek çok broşür bulunmaktaydı. 1931 yılında ise Hojunlar ile ilişki içerisinde olan halk kütüphanesi Kızılda kuruldu.

Tuva'da matbuatın yanında yine Sovyetler Birliğinin yardımları ile bir tiyatro kurulmuş. Tiyatro ile birlikte rejisör kursu, stüdyo, senaryo deneysel laboratuvar gibi tiyatroya yardımcı tüm dallar da yine Sovyetler Birliği yardımı ile Tuva'ya getirilmiştir.

1943 yılına gelindiğinde kendine ait matbaası ve kitap satış ofisi olan Tuva yayın birliği de kurulmuş ve çok geçmeden yayın evi uluslar arası anlaşmalar ile Sovyet literatürünü basmaya başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken VOKS da faaliyetlerine devam etmektedir.  rnek vermek gerekirse 1929-1930 yılları arasında Tuava'ya iki ton kitap üç bin ruble karşılığında gönderilmiştir.

İlerleyen süreç içerisinde bu sayı dört ton kitaba çıkarken ödenen rakam ise yedi bin rubledir . Özellikle 40'lı yıllara içerisinde Sovyetler Birliğinin faşist Almanya'ya karşı İkinci Dünya savaşına girmesi ile birlikte Kızıl'da Rus kitapların basımında büyük artış görülmüştür.

Sonuç olarak Tuva'da Sovyet menşeli yayınlar iki etapta ele alınabilir. Bunlardan ilki 1921-1924 yılları arasında Sovyetler birliği ile ilişkilerin kurulduğu yıllardır. Bu yıllarda Rusça kitaplar ve broşürler Tuva'da görülmeye başlamıştır. İkinci etap ise 1925-1944 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönem de Tuva'da Sovyetler Birliğinden gelen kitaplar VOSK kanalı ile geniş yayılma imkanı bulmuştur.

Tannu-Tuva Halk Cumhuriyetinde, Sovyetler Birliğinden gelen kitaplar yerel eğitim sisteminin kurulmasında güçlü bir etkiye sahip olurken yine bilimin ve güncel kültürün Sovyetler Birliğinin ideolojisi yönünde gelişmesine ve güçlenmesine de neden olmuştur.

Kaynak:

Teziç M.C. Sovyet Döneminde Tuva “Yüksek Kültürü'nin” İnşası // Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2018 Güz (29), 141-168.